

Väriin äänin

MENETELMÄOPAS

sanataidetta ja musiikkia yhdistävä
taidekasvatusmenetelmä
1.-4.-luokkalaisille

Onko punainen rakkauden väri? Tuoko keltainen aina mieleen iloisia ajatuksia? Entä jos vihreä olisikin surun väri? Meitä ympäröivä värimaailma on osittain kulttuurisidonnaisten sopimusten sanelemaa, mutta väreihin liittyy myös henkilökohtaisia tunnesiteitä. Kun jollekin oranssi tuo mieleen jännittävän seikkailun ruosteen peittämässä kaivoksessa, toinen muistelee kauhulla oranssia ämpäriä, joka nökötti sāngyn vieressä mahatautihirviön kiusatessa.

Värin äänin -työpajoissa pyritään kyseenalaistamaan helppojen värimielikuvaratkaisujen sanelema maailma, ja kirjoittamaan ja soittamaan paletti uusiksi. Sanataidetta ja musiikkia yhdistävissä työpajoissa tutustutaan värien tuomiin henkilökohtaisiin mielikuviin ja etsitään ryhmää yhdistäviä värikokemuksia. Yhteisistä kokemuksista syntyy sattuman ja mielikuvituksen sävyttämiä tarinoita, joiden pohjalta väreille löytyy myös sointi ja rytmi. Miltä kuulostaisi violetti tarina? Mitä jos sekaan sipaisisi hieman sinistä ja loppuun sutaisisi oranssin rannun?

Värin äänin -menetelmä on tässä op-
paassa esitelty mahdollisimman seikkaperäisesti siten, että esimerkiksi luokanopettaja voi toteuttaa sen ilman taideohjaajaa ryhmänsä kanssa. Menetelmää on kokeiltu myös 5.–6.-luokkalaisten parissa, mutta parhaita tuloksia on saatu pienempien oppilaiden kanssa toteutetuissa pajoissa.

Sisäily

4
VÄRIN ÄÄNIEN VÄRINÄÄ

1. työpaja:
MITÄ VÄRIT KERTOavat

2. työpaja:
TUNTEET YHDISTYVÄT
VÄRIT JA

3. työpaja:
VÄRIKKÄITÄ ÄÄNIÄ,
ÄÄNEKKÄITÄ VÄREJÄ

Värin äänien värinää

Värin äänin -kokonaisuuden ovat suunnitelleet sanataideohjaaja Kaisa-Liisa Ikonen ja muusikko Katri Mäkeläinen vuonna 2008. Ensimmäisissä Värin äänin -pajoissa sanataide ja musiikki sitoutuivat toisiinsa tiiviimmin kuin Ikosen sittemmin toteuttamissa sanataidepainotteisissa pajoissa. Mikäli musiikin osuutta Värin äänin -kokonaisuudessa haluaa lisätä, voidaan esimerkiksi päättää jokaiselle värille ja tunnetilalle myös oma sitä vastaava melodinen sävelkulku. Tästä lisää sivulla 13.

Värin äänin -menetelmässä tutustutaan värien herättämiin tunteisiin ja mielikuviin, joiden pohjalta tehdään väritarinoita ja rytmikappaleita. Väriympyrän sävyille etsitään ryhmän yhteisiä tunnetiloja, jotka heijastuvat pienryhmissä ja yksin valmistettaviin sana- ja ääniteoksiin.

Värin äänin on mielikuvitteluun ja tunteiden käsittelyyn rohkaiseva ryhmäyttävä taidekasvatusmenetelmä, jota on helppo soveltaa erilaisiin tarpeisiin – lopputuloksena voi syntyä vaikkapa ääniteos koulun juhlaan.

Työpajakokonaisuuden kesto:

6 oppituntia

Tarvikkeet:

Väriympyrä

Erivärisiä (sininen, punainen, keltainen, oranssi, vihreä, violetti) A6-kokoisia lappuja

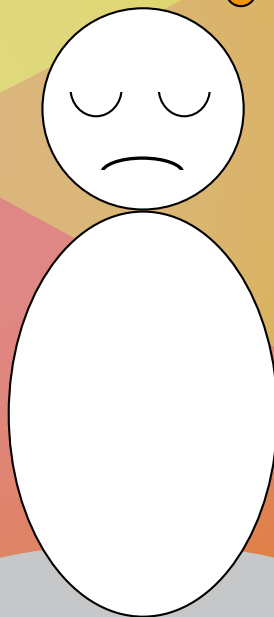
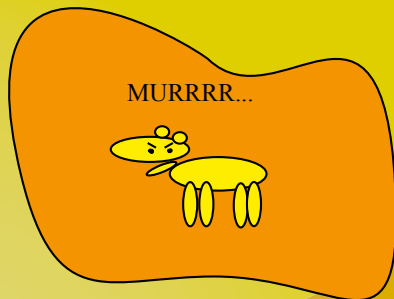
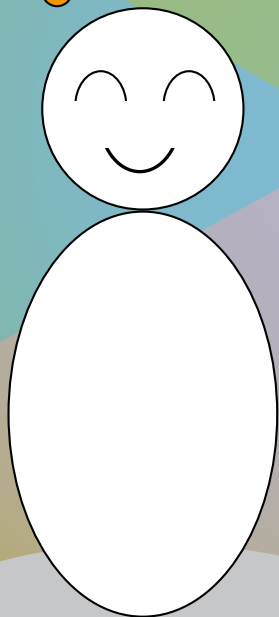
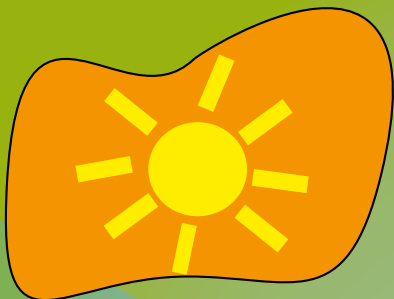
Kyniä

Magneetteja

Sinitarraa

Rytmisoittimia

Tietokone internet-yhteydellä

1. työpaja: Mitä värit kertovat?

Ohjelma lyhyesti:

Tutustutaan väriympyrään

Pohditaan värien herättämiä mielikuvia ja tunteita

Päätetään ryhmän yhteiset tunnetilat eri väreille

Tehdään tunnetarinoita, -pantomiimiesityksiä ja -näytelmiä

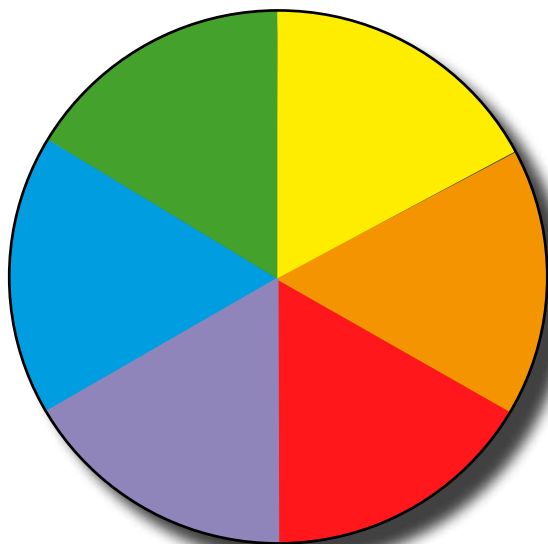
Olipa kerran -satukaavan avulla

Tarvikkeet:

Väriympyrä

Magneetteja

Muistiinpanopaperia ja kyniä

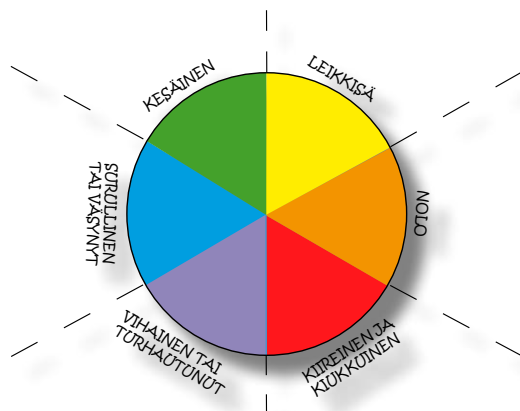

Tapaamisen aluksi kiinnitetään väriympyrä magneeteilla taululle ja tutkitaan yhdessä sen sisältöä. Ikäryhmästä riippuen voidaan käsitellä väriympyrää teoreettisemmin kerraten päävärit, välivärit ja vastavärit, mutta tämä ei ole välttämätöntä. Tärkeintä on kertoa, että väriympyrän värejä yhdistelemällä saadaan aikaiseksi kaikki mahdolliset värit.

Seuraavaksi ohjaaja kertoo minkä värinen päivä hänellä on. Hän voi esimerkiksi sanoa: *"Tänä aamuna minulla oli aivan oranssi olo, sillä jalkojani paleli. Kun olin hörpännyt aamukahvini, rentouduin ja maailma alkoi tuntua vihreämmältä. Nyt aamupäivällä on jo aivan innostuneen sininen mieli."* Tämän jälkeen ohjaaja kysyy oppilailta heidän aamuistaan ja niiden väreistä. Vastaukset voivat yllättää: jonkun sininen aamu on ollut rauhallisen kiiretön ja toisen raivoisa ja hoppuinen. Todetaan, että värit herättävät ihmisissä erilaisia tuntemuksia, ja ne ovat kaikki yhtä oikeita ja perusteltuja. Voidaan myös keskustella lempi- ja inhokkiväreistä.

Tämän jälkeen etsitään ryhmää yhdistäviä värikokemuksia. Tuntemukset ja mielialat käydään väreittäin läpi. Aloitetaan vaikka punaisesta: ohjaaja kysyy, millainen tunne punaiseen väriin liittyy. Ehdotukset kirjataan muistiin ja niitä tutkitaan: punainen voi ryhmäläisten mielestä olla vaikkapa innostunut, vihainen, kateellinen, kiireinen, rakastunut, hermostunut tai leikkisä väri. Kun ehdotukset on kirjattu ja niistä on keskusteltu, pyritään löytämään kaikkia miellyttävä kompromissi. Ohjaaja voi ehdottaa: *"Olisiko punainen tälle ryhmälle siis kiireisen kiukkuinen väri?"* ja ehdotus, joka miellyttää kaikkia osallistujia kirjataan väriympyrän sektorin viereen. Näin käydään läpi kaikki kuusi väriympyrän sektoria.

Kun jokainen väri on löytänyt tunteensa, tehdään pääväritarinoita. Oppilaat merkitsevät muistiin piirtämällä tai kirjoittamalla asioita, jotka liittyvät värille nimettyyn tunteeseen. Esimerkissä punainen väri on siis kiireinen ja kiukkuinen tunne. Merkitään muistiin neljä seuraavista asioista: kiireinen ja kiukkuinen hahmo, vaate, ruoka, paikka, tekeminen, kulkuneuvo, ääni ja toive tai pelko.

Kiireinen ja kiukkuinen vaate: oikutteleva vetoketju
Kiireinen ja kiukkuinen paikka: liikennevalot
Kiireinen ja kiukkuinen ruoka: pohjaan palanut makaronilaatikko
Kiireinen ja kiukkuinen pelko: myöhästyminen.

Kun muistiinpanot ovat valmiit, oppilaat harjoittelevat pantomiimin esittämistä. Kokeillaan yhdessä, miten pantomiimin avulla esitetään hiusten harjaamista, katuporan käyttämistä ja tikapuiden kiipeämistä. Pantomiimissa näytellään hieman liioitellen ja täysin ääneti.

Tämän jälkeen tehdään esimerkkitarina muistiinpanoista Olipa kerran -tarinakaavan avulla. Tarinakaava esitellään seuraavalla sivulla.

Muistiinpanot ovat vain tarinan tuki ja lähtökohta, niitä ei tarvitse käyttää missään järjestyksessä tarinan syntymisessä. Kiireinen ja kiukkuinen esimerkkitarina voisi kuulua näin:

Olipa kerran vihainen täti. Joka päivä hän myöhästyi joka paikasta, sillä hänen vetoketjunsä jumittui alinomaa. Eräänä päivänä hän syöksyi liikennevaloissa päin punaisia. Silloin auto oli ajaa hänen päällensä, ja eväänä ollut pohjaan palanut makaronilaatikko levisi tielle. Lopulta täti vaihtoi tarranauhalla kiinnitettäviin vaatteisiin.

Esimerkkitarina näytellään yhdessä pantomiiminä. Tämän jälkeen oppilaat tekevät omat tarinansa muistiinpanojen avulla, ja ne esitetään yhtä aikaa pantomiiminä. Pantomiimiesitykset kannattaa esittää kahteen kertaan, että ne jäävät oppilaille paremmin mieleen.

Oppilaat tekevät samalla tavalla myös keltaiset ja siniset tarinat sovittujen tunnetilojen pohjalta. Pantomiimeja voidaan myös esittää ryhmälle tai parille.

Olipa kerran -tarinakaava on tuttu tarinan tekemisen apuväline sekä sanataiteen että draaman kentältä. Kaava koostuu viidestä yksinkertaisesta kohdasta, joiden avulla saadaan rakennettua juttu, jossa on selkeä aloitus, huippukohta ja lopetus.

Tarinakaavaa kannattaa kokeilla ja soveltaa erilaisiin yhteyksiin. Sanataiteessa voi kokeilla vaikka seuraavaa harjoitusta:

Kaikki osallistujat saavat viisi eriväristä paperiliuskaa. Jokaiselle liuskalle kirjoitetaan yksi lause tarinakaavan avulla. Tämän jälkeen laput kerätään osallistujilta ja jaetaan heille takaisin satunnaisessa järjestyksessä. Osallistujat järjestävät saamansa liuskat kaavan mukaiseen järjestykseen ja lukevat päättömiksi muuttuneita tarinoita ääneen. Tämän jälkeen hullunkuriset tarinat voidaan muokata järkevämmiksi.

OLIPA KERRAN -tarinakaava

Olipa kerran (*joku tai jokin*)...

Joka päivä hän (*teki jotain*)...

Kunnes eräänä päivänä (*tapautui jotain yllättävää*)...

Silloin (*se tai hän toimi seuraavasti*)...

Lopulta (*se tai hän teki jotain*)...

2. työpaja:

Värit ja tunteet yhdistyvät

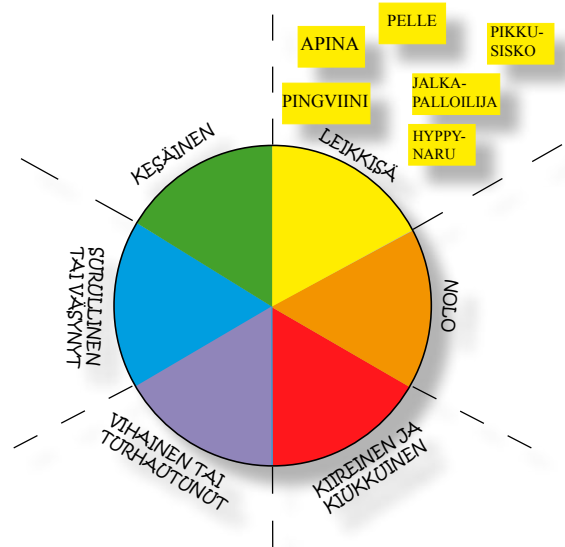

Ohjelma lyhyesti:

Keksitään sovittuihin tunnetiloihin liittyviä hahmoja ja tekemisiä
Valmistetaan eri tunteita ja värejä yhdistäviä tarinoita
Tulkitaan tunnetiloja nähdystä ja kuulluista tarinoista

Tarvikkeet:

Sinisiä, punaisia, keltaisia, oransseja, vihreitä ja violetteja A6-kokoisia lappuja
Väriympyrä
Sinitarraa
Kyniä

Aluksi ohjaaja kiinnittää väriympyrän taululle ja kirjoittaa näkyviin kullekin värille edellisellä kerralla sovitun tunteen. Tämän jälkeen keskustellaan taas aamun värituntemuksista, mutta tällä kertaa pohjana käytetään yhdessä sovittuja tunteita: *"Heräsin tänään todella kiireisenä ja kiukkuisena, minulla oli siis punainen aamu."*

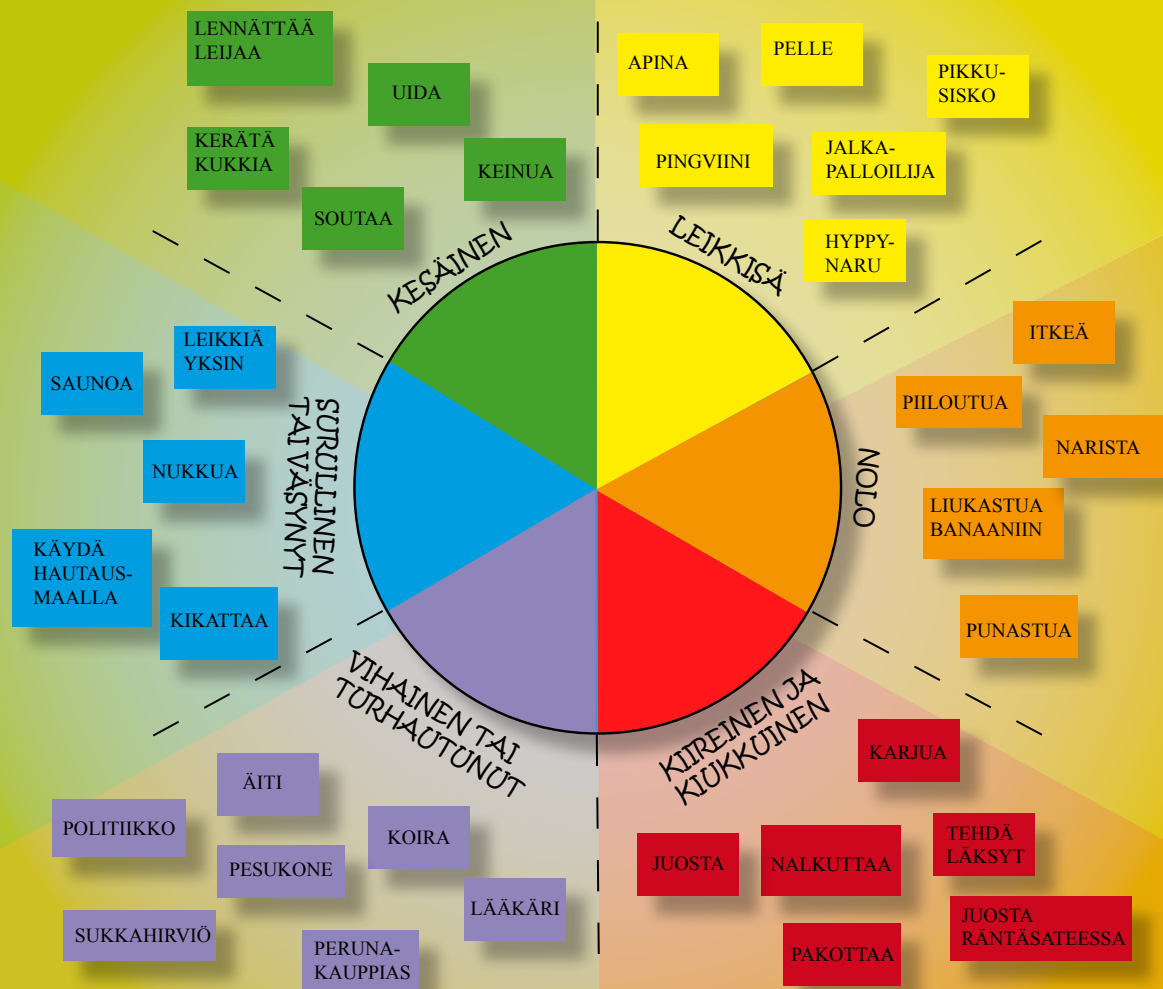
Tämän jälkeen oppilaille jaetaan esimerkiksi keltaiset laput. Esimerkissä on sovittu yhdessä, että keltainen on leikkisä väri. Oppilaat kirjoittavat ja/tai piirtävät lapuille leikkisän hahmon. Laput kerätään ja kiinnitetään väriympyrän keltaisen sektorin viereen taululle.

Tämän jälkeen oppilaat saavat vaikkapa vihreät laput. Yhdessä on sovittu, että vihreä on kesäinen väri. Oppilaat merkitsevät

lapuille jonkin kesäisen tekemisen. Laput kiinnitetään taululle vihreän sektorin viereen.

Kahteen väriympyrän sektoriin liitetään hahmolappuja (esim. keltaiset eli leikkisät ja violetit eli vihaiset tai turhautuneet hahmot) ja neljään sektoriin tekemiseen liittyviä lappuja (esim. vihreät eli kesäiset, oranssit eli nolut, siniset eli surulliset tai väsyneet, punaiset eli kiireiset ja kiukkuiset tekemiset). Jokainen oppilas siis kirjoittaa yhden lapun kustakin väristä ja ne kaikki kiinnitetään väriympyrän viereen.

On hyvä korostaa, että oppilaat pitävät omat ideansa salaisuutena, että kaveri ei matki. Jatkon kannalta on sitä parempi, mitä erilaisempia merkintöjä lappuihin tulee.

Ohjaaja valitsee summittaisesti viisi eriväristä lappua ja asettaa ne jonoon taululle. Hän kertoo oppilaille, mitä lappuihin on kirjoitettu ja piirretty. Lapuissa voi lukea esimerkiksi:

Koira, kerätä kukkia, pikkusisko, juosta röntäsiteessä ja sauna.

Lappujen avulla tehdään yhdessä ryhmän kanssa olipa kerran -tarinakaavalla satu:

"Olipa kerran vihainen koira. Joka päivä hän halusi kerätä kukkia, mutta ei suuttumuksestaan ehtinyt. Eräänä päivänä kiltti ja leikkisä pikkusisko tuli koiran luokse, mutta silloin koira säikähti ja lähti juoksemaan. Se juoksi ja juoksi kiireissään niin kauan, että tuli talvi ja alkoi sataa röntää. Silloin koira päätti mennä saunaan."

KOIRA

KERÄTÄ
KUKKIA

PIKKU-
SISKO

JUOSTA
RÄNTÄ-
SITEESSA

SAUNOA

Tehdään oppilaiden kanssa yhdessä muutamia esimerkkitarinoita värejä eri tavoin yhdistellen. Voidaan myös murtautua irti satukaavasta ja ottaa vaikka kahdeksan lappua, joiden ympärille keksitään tarina. Keskustellaan siitä, miten eri tunteet välittyvät tarinasisällöistä.

Tämän jälkeen oppilaat jaetaan pienryhmiin (3-4 oppilasta / ryhmä). Väriympyrä nostetaan taululta ja sen päälle laitetaan tyhjä pullo arvontatikuksi. Oppilaat pyöryttävät pulloa viisi kertaa, jos halutaan käyttää tarinakaavaa pienryhmien tarinoiden tukena. Ohjaaja antaa oppilaille taululta lappuja siinä järjestyk-

ÄITI

PELLE

HYPPYNARU

NALKUTTA

PERUNA-
KAUPPIAS

ITKEÄ

RYHMÄ 3

Ohjaajan muistiinpanot:

Ryhmä 1: pun, sin, sin, or, vihr, kelt
Ryhmä 2: vio, vio, kelt, vio, sin, pun
Ryhmä 3: vio, kelt, kelt, pun, vio, or
Ryhmä 4:
Ryhmä 5:

sessä kuin ne väriympyrästä arvotaan. Ohjaaja merkitsee itselleen muistiin, minkä värisiä lappuja ja missä järjestyksessä kukin ryhmä sai:

Oppilaat suunnittelevat pienryhmissä saamiensa lappujen avulla tarinan. Lappujen järjestystä ei saa muuttaa. Mikäli ensimmäisessä lapussa ei ole hahmoa, oppilaat keksivät itse, kuka tarinassa seikkailee. Tarinoista tehdään näytelmiä. Näytelmät voi toteuttaa joko pantomiimeina tai puhenäytelminä.

Oppilaat harjoittelevat näytelmät ja ne esitetään muulle ryhmälle. Kunkin esityksen jälkeen ohjaaja kysyy muistiinpanojensa avulla yleisöltä muutaman kysymyksen: "Ryhmän esityksessä oli yksi vihreä eli kesäinen kohta, mikähän se mahtoi olla?" Tai "ryhmän esitys alkoi sinisesti eli surullisesti tai väsyneesti, mistä tämän saattoi huomata?"

3. työpaja:

Värikkäitä ääniä, äänekkäitä värejä

Ohjelma lyhyesti:

Tutustutaan tunteiden, värien ja äänien yhteyksiin.

Tutustutaan äänirouteen.

Valmistetaan pieniä äänirunoja.

Tehdään yhteinen pieni tarina, josta muokataan ääniruno ja/tai melodinen kappale.

Tutustutaan internetissä Sibelius-akatemia Ääninen-äänitym-
päristöhankkeeseen.

Tarvikkeet:

Väriympyrä

Rytmisoihtimia

Edellisellä kerralla kirjoitetut laput

(Ääniruno- ja musiikinäytteitä levyltä tai netistä)

Tietokone, jossa kaiuttimet ja internet-yhteys

Tunnin aluksi ohjaaja kiinnittää väriympyrän taululle ja kirjoittaa kunkin sektorin viereen sille aiemmin sovitun tunteen. Keskustellaan jälleen erivärisistä aamuista, mutta nyt mukaan liitetään myös ääni. Ohjaaja voi sanoa: *"Minulla oli tänään keltainen aamu, se kuulosti tältä (napsuttaa sormia ja viheltää)."* Oppilaat saavat kertoa omista aamuistaan. Samalla kerrataan erilaiset kehosoittimet: voi taputella, tömistää, rummuttaa pöytää, hängata käsiä, maiskuttaa suuta ja niin edelleen. Isompien oppilaiden kanssa mukaan voi heti ottaa myös rytmisoittimet.

Tämän jälkeen tutustutaan äänirouteen. Kirjastosta voi löytää hauskoja äänirunoja. Voidaan kuunnella myös muita mu-

siikinäytteitä ja miettiä, mikä väri, tunne ja mahdollisesti myös liike niihin liittyy.

Kun ääniruno käsitteenä on tullut tutuksi, valitaan taululta yhdessä joku tunne, vaikkapa leikkisä eli keltainen väri. Jaetaan sana "keltainen" tavuihin: KEL – TAI – NEN. Myös ryhmä jaetaan kolmeen osaan, joista jokainen saa oman tavun. Samaan pienryhmään kuuluvat oppilaat seisovat mahdollisimman lähellä toisiaan.

Ensimmäinen ryhmä saa mietittäväkseen, miten tavu "KEL" kuulostaisi mahdollisimman leikkisältä: hoetaanko "kelkelkelkel", hyräilläänkö pitkään "keeeeeeeel", toistaako osa ryhmästä tavua eri korkeudelta kuin toiset ja niin edelleen. Toinen ryhmä miettii, miten tavu "TAI" kuulostaisi leikkisältä, ja kolmas ryhmä käsittelee samoin tavua "NEN". Tämän jälkeen ryhmistä muodostetaan kolmikoskettiminen soitin: kun ohjaaja osoittaa KEL-ryhmää, se alkaa toistaa tavuaan. Jos ohjaaja osoittaa "KEL" ja "NEN" ryhmiä samanaikaisesti, molemmat alkavat toistaa osuuttaan. Kokeillaan eri variaatioita eri äänenvoimakkuuksilla. Pohditaan yhdessä, kuulostaako sana leikkisältä, vai pitäisikö kokonaisuutta muokata jotenkin. Harjoitellaan niin kauan, että sana kuulostaa leikkisältä. Voidaan kokeilla samaa harjoitusta myös muista väreistä ja tunteista, tai oppilaat voivat omissa pienryhmissään suunnitella äänirunot muiden värien tavuista.

Äänirunoja ja -pelejä internetissä:

www.nokturno.org

<http://joerg.piringer.net>

www.siba.fi/aaninen

keeeeeeeeeee-
eeeeeeeeeeee-
eee||keeeeeee-
eeeeeeeeee||...

Taiiii! Taiiii!
Taiiii! Taiiii!
Taiiii! Taiiii!
Taiiii! Taiiii!

neneenenene
enenenenene
nennenenene
nenenen...

neneenenene
enenenenene
nennenenene
nenenen...

Taiiii! Taiiii!
Taiiii! Taiiii!
Taiiii! Taiiii!
Taiiii! Taiiii!

neneenenene
enenenenene
nennenenene
nenenen...

keeeeeeeeeee-
eeeeeeeeeeee-
eee||keeeeeee-
eeeeeeeeee||...

neneenenene
enenenenene
nennenenene
nenenen...

Tämän jälkeen tehdään tutuksi tulleella satukaavalla yhteinen tarina edelliskerralla täytettyjen lappujen avulla niin, että laput kiinnitetään taululle allekkain ja tarina kirjoitetaan niiden vie-reen mahdollisimman tiiviinä. Esimerkiksi näin:

KELTAINEN (leikkisä):

Pingviini – Olipa kerran pingviini.

ORANSSI (nolo):

Punastua – Se punasteli paljon.

PUNAINEN (kiireinen, kiukkuinen):

Karjua – Se suuttui ja alkoi karjua

VIHREÄ (kesäinen):

Soutaa – ja päätti soutaa muualle.

VIOLETTI (vihainen tai turhautunut):

Lääkäri – Se opiskeli lääkäriksi.

Ryhmä lausuu lyhyen tarinan muutaman kerran yhdessä rytmikkäästi. Tämän jälkeen aletaan miettiä rivi kerrallaan, miten tarinan osat saadaan kuulostamaan niitä määrittäviltä tunteilta: miten rivi "Olipa kerran pingviini" kuulostaisi leikkisältä, "Se punasteli paljon" nololta ja niin edelleen. Tässä voidaan käyttää apuna rytmisoittimia.

Kun jokainen rivi on löytänyt äänensä, tarinasta on syntynyt laulu. Sitä voidaan kokeilla soittaa myös ilman puhetta pelkäs- tään rytmisoittimien avulla. Kiinnitetään huomio siihen, että eri tunteet välittyvät selvästi eri kohdissa kappaletta. Oppilaat voivat tehdä omia tarinoitaan pienryhmissä ja liittää niihin keho- ja rytmisoittimia. Menetelmän avulla voidaan valmistaa vaikka koulun juhliin musiikkiesitys.

Viimeisellä oppitunnilla voidaan myös tutustua Sibelius-Aka- temian musiikkiteknologian osaston tuottamaan äänisanakir- jaan. Ääninen on lapsille tarkoitettu elektroakustisen musiikin sävellysympäristö.

Vinkki:

Musiikillisempi Värin äänin -lopputulos

Jokaiselle värille voidaan myös sopia sitä määrittävä sointu, jota ohjaaja soittaa pianolla. Ohjaaja suunnittelee soinnut etukäteen niin, että ne soivat yhteen. Lapset päättävät, mikä sointu kuulostaa miltäkin väritä.

Yhdessä tehty runo rytmitetään melodiaan sopivaksi. Näin tarinasta saadaan lopulta melodinen kappale ja voidaan samalla tutustua tahtijakoon, rytmiin ja sovitustyöhön.

Kulttuuriaitta tuo taiteen ja kulttuurin iloa lasten ja nuorten arkeen. Kulttuuriaitta on osa Taikalamppua, joka on valtakunnallinen lastenkulttuurikeskusten verkosto. Taikalampun tavoitteena on lasten ja nuorten kulttuuripalveluiden tukeminen ja taidekasvatuksen saavutettavuuden parantaminen.

Kulttuuriaitta on toiminut seudullisesti perustamisestaan vuonna 2003 lähtien. Vuodesta 2009 alkaen Kulttuuriaitan toimialueeseen kuuluvat Jyväskylä, Muurame, Hankasalmi, Toivakka, Uurainen, Laukaa ja Petäjävesi.

www.jyvaskyla.fi/kulttuuri/aita

Oppaan sisältö ja ulkoasu: Kaisa-Liisa Ikonen
Kyrmy-maskotin ulkoasu: Tuomas Rutanen

JYVÄSKYLÄ

